

ОСОБЛИВОСТІ КАМЕРНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ В КОМУНІКАТИВНОМУ АСПЕКТІ

У статті здійснено дослідження проблеми камерної фразеології: фразеологічних зворотів та виразів, взятих з фільмів, мультфільмів, літератури. Наведено приклади камеризмів, а також детальне їх пояснення та сфера застосування.

Ключові слова: фразеологізм, камерна фразеологія, фільм, анімаційний фільм, художня література.

Постановка проблеми. Людина живе у світі мови, а це, в свою чергу, означає, що людина змінюється – дорослішає, мудріє, так і мова – дещо забувається, а щось з'являється нове. І в основі цих змін лежить спілкування – саме воно є двигуном – у сім'ї, з друзями, знайомими.

Ми говоримо про сленг, який далеко відрізняється від літературної мови і який зрозумілий лише певному колу людей; про діалекти, які викликають непорозуміння в інших областях країни; про фразеологічні одиниці, які збагачують мову, але, з другої сторони, можуть збентежити не носія тої чи іншої мови (або ж навіть людину з іншої частини держави). Відомо також, що ці засоби спілкування характеризуються експресивністю та барвистістю мовлення; особливо ті, які народжуються і живуть у вузькому колі оточення.

Цікавим мовним явищем, яке пов'язане із сучасною культурою та її прийманням, є камерна фразеологія – це усталені, відтворювані словесні комплекси, що виникли і функціонують у вузькому колі спілкування. Виходячи з визначення лексеми, камерний – це «призначений для невеликого приміщення і нечисленної аудиторії.» [9]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання фразотворення і типи дериваційних баз, кількісний ряд яких не закритий, як свідчать праці ряду фразеологів (див. праці Ю. Гвоздарьова [3], М. Демського [4], А. Смерчко, О. Куцик [8]), залишається однією з актуальних проблем у сфері фразеології, що і визначило вибір теми дослідження.

Термін і поняття «камерна фразеологія» запропонований вперше В. Архангельським в усному спілкуванні своїм аспірантам). Цікавий приклад камерної фразеології «не поискать ли хомку?», в значенні «чи не час розпочати прибирати квартиру», наводить Е. Варганьян у

книзі «Путешествие в слово» у розділі «Мудрость в портативной форме». Камерну фразеологію родини Л. Толстого докладно розглянуто в кандидатській дисертації І. Єрмоєнка «Фразеология писем Л. Толстого» (Львів, 1988)).

Крилаті вислови, що походять з фільмів як першоджерела, у фразеологічній практиці ще не знайшли свого віддзеркалення. Частково вони зафіксовані лише у спеціальній літературі: так, наприклад, кандидатській дисертації автора “Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу” [6] та у ряді статей [7], проте не були предметом самостійного дослідження.

Мета статті – опис кінофраз, що придбали “крилатість” унаслідок низки чинників, висвітлення їх лінгвістичних та культурологічних особливостей та пояснення сфери їхнього застосування.

Об’єктом дослідження є фрази з популярних фільмів та мультфільмів.

Виклад основного матеріалу. Джерелами камерної фразеології вважається кіно – фільми (здебільшого це мультфільми), телебачення, естрада, література. Тут сміливо можна наводити приклади з радянських фільмів (в тому числі анімаційних). Адже наше покоління виросло на них і всі, майже напам’ять, знають тексти цих творінь. Чого лиш вартують «крилаті вислови» Ю. Нікуліна, А. Миронова з кінофільму «Діамантова рука»! А казкові персонажі з мультиплікаційних фільмів – Вінні Пух, домовик Кузя, кіт Матроскін та пес Шарік («Простоквашино»), Петрик П’яточкін. І що цікаво – ці камерні фразеологізми не перекладаються; вони вживаються мовою оригіналу, адже при перекладі втрачається значущість одиниці.

Наведемо приклади камерних фразеологізмів, джерелом яких є мультиплікаційні фільми, і детально їх розглянемо.

«С ума по одиночке сходят. Это только гриппом все вместе болеют» – герой з «Трое из Простоквашино» відповідає на питання «Может, мы с ума сошли?»

Индийская национальная изба – «фиг-вам», з анімаційного фільму «Зима в Простоквашино». Кіт і пес не розмовляють і спілкуються за допомогою телеграм. В одній з них Матроскін пише, що скоро новий рік – треба до лісу йти за ялинкою. Так, як у Шаріка закінчилися гроші, він відповідь намалював. «Ну и что это за произведение народного творчества?» – запитав кіт. Пес пояснив: «Это индийская национальная изба – «фиг-вам» называется. Цей вислів використовується як жартівлива образна форма відмови [298]. Адже відомо, що *вігвам* – це житло північноамериканських індіанців. Відповідь Матроскіна «До-

жили! Мы его, можно сказать, на помойке нашли, отмыли, отчистили так чисто, а он нам «фиг-вамы» рисует!» теж вживається у камерній фразеології.

Он о зайцах думает, а о нас кто подумает?! – Матроскін вигукнув цю фразу у відповідь на небажання Шаріка йти у ліс вирубати ялинку. Мотивом було те, що якщо всі почнуть до Нового року ялинки зрубувати, то зайці і птахи не будуть мати куди дітися. Цей камеризм вживається у ситуації, коли хтось більше думає (підкується) про чужих, а не про себе чи про рідних.

«Я еще и вишивать могу, и на машинке...тоже» – Матроскін похвалився, коли мама дяді Фьодора сказала, що не думала, що коти можуть бути такими розумними. Ця камерна фразеологічна одиниця застосовується тоді, коли хтось вміє і знає набагато більше, ніж про нього думали.

«На дворе конец двадцатого века, а у нас в доме одна пара валенок на двоих»; «Средства у нас есть, у нас ума не хватает» – Матроскін сердився, бо Шарік замість того, щоб купити валянки, купив кеди. Перший вислів вживається, коли чогось дуже мало або бракує.

«А если вы на него бочку катите, это уже контейнерная перевозка называется» – слова поштаря Печкіна. Шарік хотів кинути кочергу в Матроскіна, а він відіслав її бандероллю. Потім була посилка у вигляді праски. Цей вираз цікавий тим, що у тут захований інший фразеологізм «котити бочку» (прибріхувати на когось, звальювати щось на невинного). Адже кіт і пес тільки те й робили, що «котили одне на одного бочку».

«До чего техника дошла» – той же Печкін вигукнув ці слова, коли був вражений побаченим: «Ничего себе! Вашу маму и там, и тут передают». Цей камеризм може застосовуватися не тільки в технічному значенні; ним можна передати здивування тим, що вважалося нерельним.

Слід зауважити, що вислів *«это я, почтальон Печкин, принес журнал «Мурзилка»»* вже вийшов за межі камерної фразеології і є досить поширеним. Може використовуватися повна і скорочена форми (*это я, почтальон Печкин*) на питання: «Хто там?»

Напевне, в цьому хлопчику, як у пухнастім зайчику, захована незвичная стрибучая пружина – з анімаційного» фільму «Як Петрик П'яточкін слоників рахував». Хоча тут і вжиті русизми, слова виховательки у дитячому садку чітко характеризують дітей, які є непосидючі.

«Порахуй слоненят, до десяти» – це порада тієї ж виховательки, бо Петрик ніяк не міг заснути. І це своєрідний частковий еквівалент перекладу англійської ідіоми “to count sheep”.

«Слоненята, де ж тут слоненята?» – коли Петрику приснився сон, в якому він повинен був порахувати слоненят. Він порозвертався, але нікого не побачив. Ця камерна фразеологічна одиниця застосовується, коли комусь було сказано, що ту чи іншу річ буде знайдено у певному місці, але, як виявилось, її не можуть знайти.

Точнісінько, як у нашому садку! – у вузькій сфері спілкування характеризує ситуацію галасу, метушні, – ситуацію, що асоціативно співвідноситься з такою, яку створюють персонажі цього мультфільму у дитячому садку (вони галасливо тупотом ганяють навколо виховательки), а також слоненята, які приснились Петрикові П’яточкину і, побачивши яких, він власне і вигукнув: «Точнісінько, як у нашому садку!»

«*Це ж моя пісенька*» – коли «руде слоненятко» проспівало уві сні Петрикові ту ж пісеньку, що і він виховательці. Вживається, коли хтось упізнає у сказаному свої власні ідеї, слова.

Співвіднесеність кінофраз з певними яскравими ситуаціями, засвідченими в тому чи тому фільмі, робить їх такими, що запам’ятовуються, здатними “западати” у свідомість і вже на основі таких фонових знань індивідуумів і соціуму виразні кінофрази набувають узагальненого характеру, стають прикладними до інших аналогічних ситуацій, перетворюючись в усталені понадслівні одиниці мови. Наприклад: *Какая гадость эта ваша заливная рыба!* Наши люди в булочную на такси не ездят; *Царь, очень приятно, царь;* *Активистка, комсомолка, спортсменка;* *Руссо туристо облик морале;* *Надо, Федя, надо;* *Семён Семёныч! Вас уже выпустили из сумасшедшего дома? Вор должен сидеть в тюрьме.* Докладніше: *Танцуют все // танцуют все* – фраза застосовується у ситуації, коли хочуть, щоб всі присутні або весь певний колектив узяв участь у якій-небудь справі, дійстві, заходах; *Я требую продолжения банкета* – про бажання продовжити якість святкування чи веселе проведення часу; *Меня терзают смутные сомнения* – фраза говорить сама за себе і вживається як живописне окреслення сумнівів з якогось приводу; *Всё, всё, что нажито непосильным трудом* – вживається іронічно як скарга постраждалої сторони, з к/ф Леоніда Гайдая “Іван Васильович змінює професію” – “*Ограбили главу Росзолота, украли картины Репина, Айвазовского...*”

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Камерні фразеологізми будуть існувати й розвиватися, скільки існуватиме світ, люди, а також фільми, мультфільми. Ми цитуємо улюблених акторів, письменників і знаємо, що джерело камеризмів – невичерпне. Таким чином, описуючи найбільш вживані кінофрази, що придбали “крилатість” унаслідок низки чинників, дає зрозуміти, що висвітлювання їх лінгвістичних та культурологічних особливостей призведе до подальшого дослідження камерних фразеологізмів.

1. Алексеенко М. А. Объём и уровневое положение фразеологической системы языка / М. А. Алексеенко // *Linguistische Arbeitsberichte*. – Leipzig, 1980. – № 27. – С. 38-55.

2. Алексеенко М. А. Фразеология современного русского языка (Методические материалы к факультативному курсу для гуманитарного лица) / М. А. Алексеенко, А. К. Смерчко // *Русский язык: Вопросы функционирования и методики преподавания*. – Львов, 1992. – С. 165-182.

3. Гвоздарёв Ю. А. Основы русского фразообразования / Ю. А. Гвоздарёв. – Ростов н/Д : Изд-во Ростовск. ун-та, 1977. – 184 с.

4. Демський М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення / М. Т. Демський / – Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1994. – 64 с.

5. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М. : Высш. школа, 1980. – 208 с.

6. Смерчко А. А. Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01; 10.02.02 / Смерчко А. А. ; Дрогоб. держ. пед. ін-т. – Дрогобич, 1997. – 223 с.

7. Смерчко А. А. Камерна фразеологія як результат мовної творчості індивідуума / А. А. Смерчко // *Людина і мистецтво в гуманістичних вимірах*. – Львів, 1997. – С. 338-401.

8. Смерчко Алла. Назви художніх творів як особливий тип дериваційної бази фразеологізмів (на матеріалі української та російської мов) / Алла Смерчко, Олена Куцик // *Молодь і ринок*. – 2010. – № 5 (64). – С. 43-47.

9. Словник іншомовних слів. – Режим доступу: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=16658>

The article scrutinizes the research on the problem of chamber phraseology. It consists in using phrases and expressions taken from films, cartoons, literature. Examples of chamberisms, their detailed explanations and the sphere of usage are provided in the article.

Key words: phraseological unit, chamber phraseology, film, animated film, belles-lettres.